

II. Bayezid devrinin sonlarında tamamlandığını belirterek muhtemelen 917'de (1511-12) vefat ettiğini ileri sürmektedir (*Eİ²* [İng.], I, 1210). *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*'nda vefat tarihi olarak gösterilen 977 (1569) yılı ise doğru değildir.

Bihîştî bazı gazellerinde Çağatay ve Âzerî lehçelerine has birtakım özel söyleyişlere de yer vermiş, Hüseyin Baykara ve Ali Şîr Nevâî ile temaslarda bulunarak şiirde onlardan faydalanmıştır. Herat ve civarındaki ilmi ve edebî çevrelerden istifade etmiş, bu durum İstanbul'a döndükten sonra kaleme aldığı eserlerine de aksetmiştir.

Eserleri. 1. *Hamse*. Bihîştî, tezkirelerin hemen hemen ittifakla bildirdiklerine göre muhtemelen Ali Şîr Nevâî'den ilham alarak divan edebiyatında ilk defa tam bir hamse tertip eden şairdir. Nitekim *Hamse*'sinin sonunda, "Dedim hele ben cevâb-ı hamse / Demedi bu yolda dahi kimse" beytiyle bu hususa işaret ettiğini Latîfî haber vermektedir. *Hamse*'de yer aldığı belirtilen mesnevîler şunlardır: *Vâmuk u Azrâ*, *Yûsuf u Züleyhâ*, *Hüs'n ü Nigâr*, *Süheyl ü Nevbahâr*, *Leylâ vü Mecnûn*. Bunlardan yalnız *Leylâ vü Mecnûn* bugün elde mevcuttur. Bihîştî bu eseri 912'de (1506) İstanbul'da tamamlamış ve eski itibarını elde etmek gayesiyle II. Bayezid'e takdim etmiştir. Zaman zaman Çağatay Türkçesi özelliklerinin görüldüğü eser Câmî'nin *Leylâ vü Mecnûn*'unun vezni olan "mef'ûlû / mefâilûn / feûlûn" kalıbıyla yazılmıştır. Yirmi iki bölümden meydana gelen mesnevi 1195 beyittir. Bir nüshası İstanbul Üniversitesi Kütüphanesi'nde (TY, nr. 5591) bulunan *Leylâ vü Mecnûn*'un bu nüshası üzerinde Rezzan İter bir mezuniyet tezi hazırlamıştır (bk. bibl.). 2. *Târîh-i Bihîştî*. Osman Gazi'den başlayarak II. Bayezid'e kadar gelen padişahların tek tek ele alındığı eser sekiz bölümden ibarettir. Bunlardan II. Bayezid'e ayrılan bölümde bu padişah ile Cem Sultan arasındaki mücadele ele alınmakta ve daha sonra II. Bayezid devrinin diğer olayları anlatılmaktadır. Eserin "Muhârebe-i Bâyezîd ve Şehzâde Cem" adını taşıyan bölümü Babinger tarafından ayrı bir eser kabul edilerek Ahmed Sinan Bihîştî'ye nisbet edilmiştir. Yine Babinger eserin anılan bölüm dışında kalan kısmını Ahmed Sinan Bihîştî'nin babası olduğunu söylediği Bihîştî Sinan Çelebi'ye izâfe etmiştir (Babinger, s. 35, 49). Eserin bu bölümü Topkapı Sarayı Müzesi

Kütüphanesi (Revan, nr. 1270) ile British Museum'da (Add. 7869) bulunmaktadır. Babinger ve V. L. Ménage'in verdikleri bilgiye göre British Museum'da (Add. 24, 955) eserin diğer bölümlerinden bir kısmının daha nüshası vardır (Babinger, s. 50; *Eİ²* [İng.], I, 1210). Bihîştî, tarihini Neşrî'nin (ö. 1520 [?]) eserini esas alarak meydana getirmiştir. Tarihçiler, Bihîştî'nin eserinin bazı olaylar dışında Neşrî tarihinin edebî bir üslûpla kaleme alınmış şekli olduğunda birleşmektedirler. Ménage ise eserin İdrîs-i Bitlisî'nin (ö. 926/1520) *Heşt Bihîştî*'ni takip ettiğini ve o derecede önemli bir kaynak olmadığını belirtir. Eserin Fâtih Sultan Mehmed'in vefatına kadar olan kısmı üzerinde Kâzım Dilcimen tarafından bir mezuniyet tezi hazırlanmıştır (İÜ Ed.Fak., Tarih bl., nr. 96).

Bunların dışında Bihîştî'nin bir divanından bahsedilmekteyse de eser bugüne kadar ele geçmemiştir. Şiirlerine çeşitli şiir mecmualarında rastlanmaktadır. Sehî Bey, Bihîştî'nin Nizâmî'ye ait Farsça *Hamse*'yi Türkçe'ye tercüme ettiğini bildirmektedir. Bu bugün böyle bir eser mevcut değildir. Bu herhalde Bihîştî'nin kendi *Hamse*'si olmalıdır.

BİBLİYOGRAFYA:

Âşıkpaşazâde, *Târîh*, s. 142; Sehî, *Tezkire* (G. Kut), s. 243-245; Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 58^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 104-105; Kunalzâde, *Tezkire*, I, 225-226; Riyâzî, *Tezkire*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3205, vr. 42^b; *Keşfü'z-zunûn*, I, 724; Gibb, *HOP*, II, 149; *Osmanlı Müellifleri*, II, 96-97; III, 82, 184; Ergun, *Türk Şairleri*, s. 794-803; Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarih-i*, II, 603; Nail Tuman, "Hamseler Hakkında", *İstanbul Kütüphaneleri Türkçe Hamseler Kataloğu*, İstanbul 1961, s. VI; Karatay, *Türkçe Yazmalar*, I, 206; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 104, 129, 132, 133, 134; a.mlf., "Divan Edebiyatında Hikâyeler", *TDAY Belleten* (1967), s. 99, 101, 102, 103, 108; Rezzan İter, *Bihîştî ve Leylâ vü Mecnûn'u* (mezuniyet tezi, 1951), İÜ Ed.Fak., Türkîyat Enstitüsü, nr. 386; Babinger (Üçok), s. 35, 43, 49, 50; İsmail Erünsal, "Türk Edebiyatı Tarihinin Arşiv Kaynakları I: II. Bâyezîd Devrine Ait Bir İn'âmât Defteri", *TED*, sy. 10-11 (1981), s. 303-342; TA, VI, 20; V. L. Ménage, "Bihîştî", *Eİ²* (İng.), I, 1210; *TDEA*, I, 377.

HASAN AKSOY

BİHİŞTÎ RAMAZAN EFENDİ

(ö. 979/1571)

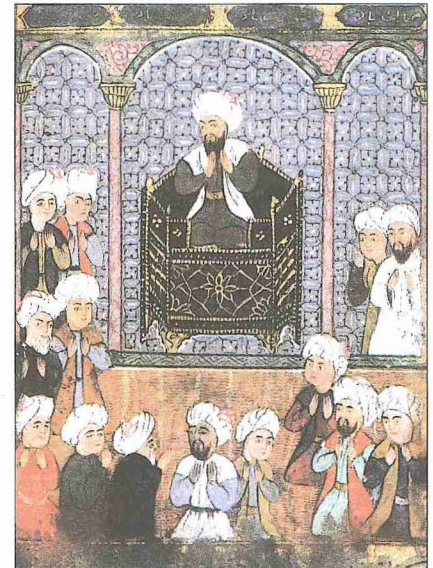
Osmanlı âlimi, mutasavvîf ve şair.

Arapça kaynaklarda Ramazan b. Abdülmuhsin el-Vizevî şeklinde zikredilen Bihîştî, Vize'de doğduğu için "Vizevî" nisbesiyle anıldığı gibi tahsilinden son-

ra Çorlu'ya yerleşip orada vâizlik yaptığundan "Çorlu Vâizi" veya "Çorlulu Vâiz" olarak da tanınır. Brockelmann nisbesini "el-Vezîrî" şeklinde kaydederse de (*GAL Suppl.*, I, 759) yanlıştır. Şiirlerinde Bihîştî mahlasını kullandığından bu şekilde tanınmış, fakat aynı mahlası kullanan diğer şairlerle karıştırılmaması için "Bihîştî-i Vâiz", "Bihîştî-i Sâni", yeni yayınlarında ise daha çok Bihîştî Ramazan Efendi diye anılmıştır.

Bihîştî tahsil için İstanbul'a giderek Molla Sinan, Merhaba Çelebi ve Seyhülislam Sâdî Efendi gibi âlimlerden ders okudu. Sâdî Efendi'nin vefatından sonra devrin ünlü şeyhlerinden Merkez Efendi'ye intisap ederek seyrü sülûkünü onun yanında tamamladı ve hilâfet aldı. Daha sonra İstanbul'dan ayrılıp Çorlu'ya yerleşti. Bir taraftan Ahmed Paşa Camii'nde imam-hatiplik ve vâizlik yaparken diğer taraftan da zâviye haline getirdiği evinde tasavvufî irşad faaliyetini sürdürüyor ve zâviyenin etrafında yaptırdığı hücrelerde barındırdığı talebelere de ders veriyordu. Nitekim değerli bir nâsir ve kuvvetli bir şair olarak tanınan Zarîfî de kaynaklarda Bihîştî'nin talebesi olarak anılmaktadır. Çorlu'da uzun yıllar bu hizmetlere devam eden Bihîştî orada vefat etti ve Bihîştî Zâviyesi olarak anılan evinin bahçesine gömüldü. Evliya Çelebi Çorlu'daki ziyaret yerleri arasında onun zâviyesini de sayar.

Âşık Çelebi'nin *Meşâirü's-suarâ* adlı tezkiresindeki bir minyatürde Bihîştî Ramazan Efendi (Millet Ktp., Ali Emîrî, nr. 772, vr. 85^a)

Tezkirelerle diğer kaynakların değerlendirmelerine göre Bihiştî, tasavvufa intisap etmeden önceki devresinde çağdaşı ilim adamlarının takdirini kazanmış eser sahibi bir âlim; tasavvufa intisap ettikten sonraki hayatında ise ârif, kâmil, çevresi üzerinde tesirli bir mürid, vâiz ve hatip; şair olarak da "icat sahibi", "murad ettiği mânada hususi hayaller ortaya koyabilen", "şiiirlerinde hüsn-i edâ ile nazma kâdir bir üstat" olma başarısını göstermiş, hoşsohbet, nüktedan ve zarif bir şahsiyetti. Nitekim kendisini tanıyan müelliflerden Ahdî ve Âşık Çelebi bu özelliklerine genişçe yer vererek şahit oldukları onunla ilgili bazı olayları ve duydukları nükteleri anlatmaktadır. Henüz müstakil bir çalışma ve araştırmaya konu olmamış bir şahsiyet olan Bihiştî Kanûnî Sultan Süleyman devrinde yetişmiş, üzerinde durulması gereken çok yönlü simalardan biridir.

Eserleri. a) İlmî Eserleri. 1. *Hâşiyetü'l-Hâşiyeye 'alâ Şerhi 'Akâ'id'i'n-Nesefîye li'l-Hayâlî*. Kütüphane kataloglarında çeşitli isimlerle kayıtlı olan bu eser, Teftâzânî'nin Ömer en-Nesefî'nin *el-'Akâ'id*'i üzerine yazdığı şerhe Ahmed b. Mustafa el-Hayâlî künyesiyle anılan şair Hayâlî Bey'in yaptığı hâşiyeye hâşiyeye olarak kaleme alınmıştır. Kınalızade ve Atâî'nin, "Bu esere bundan daha güzel bir hâşiyeye yazılmamıştır" şeklindeki sözleri, devrinde yaygın olan kanaati aksettirmekte ve gördüğü rağbeti ifade etmektedir. Nitekim yeni yayınlarda sayıları elli civarında gösterilen *Şerhu'l-'Akâ'id* üzerine yapılmış önemli şerh, hâşiyeye ve ta'likler arasında Bihiştî'nin eseri de gösterilmektedir (bk. Yurdağür, s. 52). Çeşitli kütüphanelerde yazmalarına rastlanılan eserin (meselâ bk. Süleymaniye Kütüphanesi, Lâleli, nr. 2196, Fâtih, nr. 2968, Reşid Efendi, nr. 1024, 1030/1; Kayseri Râşid Efendi Kütüphanesi, nr. 470) Brockelmann da birkaç yazmasını tesbit etmiştir (GAL Suppl., I, 759). *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*'nda Bihiştî'ye ait olarak gösterilen eserlerin müellifi diye kaydedilen Ramazan b. Muhammed el-Hanefî el-Mâtürîdî el-ma'rûf bi-Bihiştî / Ahmed b. Ramazan b. Hasan el-Vizevî el-Bihiştî şeklindeki isim zinciri ya yanlış veya eserlerden birincisi aynı konuda şerh yazmış Ramazan Efendi'ye, diğeri de başka bir müellife ait olmalıdır (bk. birinci künye için I, 393, nr. 807; ikinci künye için III, 320). Pek çok defa basılan eser (İstanbul 1265,

1308, 1320, 1326), bir defa da Teftâzânî'nin *Şerhu'l-'Akâ'id*'i, Kesteli ve Hayâlî hâşiyeleriyle birlikte neşredilmiştir (İstanbul 1297). 2. *Hâşiyetü Âdâbi Mes'ûdî*. Bursalı Mehmed Tâhir'in bu isimle kaydettiği eseri Kâtib Çelebi ta'likat* olarak zikretmektedir (*Keşfü'z-zunûn*, I, 40). Bir nüshasının Berlin'de bulunduğunu bildiren Brockelmann da eserin ta'likat olduğunu kaydeder (GAL, I, 616). Anlaşıldığına göre eser, Şemseddin Muhammed b. Eşref el-Hüseynî es-Semerkanî'nin *Risâle fi âdâbi'l-bahş* adlı münazara âdâbına dair eserine Kemâleddin Mes'ud b. Hüseyin eş-Şirvânî er-Rûmî'nin (ö. 905/1499) yaptığı şerhe Bihiştî'nin ta'likatıdır. Bursalı Mehmed Tâhir, Bihiştî'nin *Ta'likât 'alâ Şerhi'l-Miftâh* adlı bir eserinden bahsediyorsa da gerek Kâtib Çelebi gerekse Brockelmann, Ebû Ya'kûb es-Sekkâkî'nin bu meşhur belâgat kitabına şerh, hâşiyeye ve ta'likat yazanlar arasında Bihiştî'ye yer vermemektedirler. Kütüphanelerde de nüshasına rastlanmayan bu eserin ona ait olmadığını söylemek mümkündür. Yine Bursalı M. Tâhir'in, adını *Ta'likât 'ale'l-Câmî* olarak verdiği ve Cemâleddin İbnü'l-Hâcib'in *el-Kâfiye* isimli eserine Molla Câmî'nin yazdığı *el-Fevâ'idü'z-zîyâ'iyye* adlı meşhur şerhin ta'likatı olması gereken bu esere de *Keşfü'z-zunûn* vb. bibliyografik kaynaklarla kütüphane kayıtlarında rastlanmamaktadır. Ancak müellifin Süleymaniye Kütüphanesi'nde *el-'Aşeretü'l-kâmile* (Reşid Efendi, nr. 1030/2) ve *Tefsîru âyeti "yevme ye'tî ba'zu âyâtî rabbike"* (el-En'âm 6/158) (Reşid Efendi, nr. 1030/3) adlı iki risâlesi görülmektedir.

b) Edebî Eserleri. 1. *Divan*. Sadeddin Nüzhet Ergun, Kâtib Çelebi'nin sözünü ettiği (*Keşfü'z-zunûn*, I, 780) Bihiştî divanına rastlamadığını söylüyorsa da çağdaşı Ahdî 1000-2000 kadar şiirden meydana gelen divanını okuduğunu belirtmekte, ayrıca Riyâzî de divanı gördüğünü söylemektedir. Ancak günümüzde de divanının herhangi bir nüshası bilinmemektedir. Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Esad Efendi, nr. 2614) *Divân-ı Bihiştî* adıyla kayıtlı olan eser onun *Cemşâh ve Âlemşâh* mesnevisidir. Mecmualarda rastlanan şiirlerinden birçok kasidesi, gazeli, muhammes ve müseddesi olduğu anlaşılmaktadır. Süfiyâne ve âşıkane yazılmış gazellerinde samimi ve sade bir edaya sahip olduğu görülmektedir. 2. *Cemşâh ve Âlemşâh*. "Fâilâtün

mefâilün fâilün" vezninde yazılmış, yaklaşık 2500 beyitten meydana gelen, Cemşâh ile Âlemşâh arasındaki aşkı işleyen, şairin "kendi ihtirai" olduğu için övündüğü, konusu itibarıyla orijinal bir mesnevidir. Her bahsin sonunda, "Ey gazelhân-ı bezm-gâh-ı sürûr / Meclis ehlini aldı hâb-ı fûtûr / Şevk ile tâzelenmeğe dil ü cân / Oku bu şi'ri dinlesin yârân" beyitleriyle geçiş yaparak konuyla ilgili bir gazel söylemiştir ki bu devrinde bir yenilik olarak kabul edilmıştır. Eserin Süleymaniye Kütüphanesi'nde iki nüshası bulunmaktadır (Esad Efendi, nr. 2614; Elmalılı, nr. 2596/1). Ancak her iki nüsha da baştan birkaç varak eksiktir. 3. *Heşt Bihişt*. Bihiştî'nin bu ikinci mesnevisi "mefâilün mefâilün fâilün" vezniyle yazılmış olup kendi ifadesine göre 1130 beyittir. Adından da anlaşılacağı üzere eser sekiz bölüme ayrılmıştır. Mevcut nüshalarından ikisi Süleymaniye Kütüphanesi'ndeki *Cemşâh ve Âlemşâh* yazmalarının sonunda yer almaktadır. Bunlardan birincisi biraz eksik olduğu gibi Millet Kütüphanesi'ndeki nüsha da (Ali Emîrî, Manzum, nr. 861) eksiktir. 4. *Şerh-i Manzûme-i Muammâ*. Molla Câmî'nin *Muammâ-yı Şağîr* adlı risâlesinin şerhi olarak kaleme alınmıştır. Bir nüshası Süleymaniye Kütüphanesi'nde (Tarlan, nr. 52/8) bulunan bu Türkçe risâle, tarih kıtasındaki "Fazlu'l-ilâh" ibaresinin gösterdiği 977 (1569-70) yılında tamamlanmıştır.

BİBLİYOGRAFYA :

Âşık Çelebi, *Meşâirü's-suarâ*, vr. 58^a-59^a; Latîfî, *Tezkire*, s. 105; Ahdî, *Gülşen-i Suarâ*, Süleymaniye Ktp., Hâlet Efendi, nr. 107, vr. 72^a-75^a; Kınalızade, *Tezkire*, I, 226-228; Atâî, *Zeyl-i Şekâik*, I, 156-157; Riyâzî, *Riyâzü's-suarâ*, Nuruosmaniye Ktp., nr. 3205/3724, vr. 41^b-42^b; Kâtib Çelebi, *Süllemü'l-vuşûl*, Süleymaniye Ktp., Şehid Ali Paşa, nr. 1887, vr. 96^a; *Keşfü'z-zunûn*, I, 40, 780; II, 1146, 2055; Evliya Çelebi, *Seyahatnâme*, III, 298; *Sicill-i Osmânî*, II, 34; Hüseyin Vassâf, *Sefîne*, III, 277; *Osmanlı Müellifleri*, I, 42-43; Ergun, *Türk Şairleri*, I, 787-794; Brockelmann, GAL, I, 616; Suppl., I, 759; TYDK, II, 526; *Hediiyyetü'l-'ârifîn*, I, 370; *TÜYATOK*, 07/III, s. 181, 190; 34/I, s. 75; III, s. 84; Levend, *Türk Edebiyatı Tarihi*, s. 135; *Köprülü Kütüphanesi Yazmalar Kataloğu*, İstanbul 1406/1986, I, 393; III, 320; Metin Yurdağür, *Bibliyografik Bir Kelâm Tarihi Denemesi*, İstanbul 1989, s. 50-52, 55; TA, VI, 20.

MUSTAFA UZUN

BİHÜDİ

(bk. SEKR).